

Štefánik a Masaryk ako ikony našich dejín

Dagmar Inštorisová | Monitoring divadiel (www.monitoringdivadiel.sk) | 24.05.2019

Divadlo Aréna, Bratislava 2018 / 2019

Peter Pavlac: Masaryk/Štefánik

Premiéra: 27.10.2018

Peter Pavlac: Masaryk/Štefánik

(Československý divadelný projekt pri príležitosti 100. výročia vzniku Československa v koprodukcii s Městským divadlom Zlín)

Dramaturgia: Saša Sarvašová, Vladimír Fekar, Katarína Kašpárová-Koišová

Scéna: Pavel Borák

Kostýmy: Markéta Sládečková

Hudba: Daniel Salontay

Réžia: Patrik Lančarič

Účinkujú:

Milan Rastislav Štefánik: Juraj Bača

Tomáš Garrigue Masaryk: Luděk Randár

Žena 1: Marta Bačíková

Žena 2: Dominika Richterová

Biblionauti: Michal Borovský, Jakub Malovaný

Premiéry: 27. októbra 2018, Městské divadlo Zlín, 29. októbra 2018, Divadlo Aréna, Bratislava. (Recenzia vznikla na základe premiéry v Divadle Aréna, Bratislava.)

Po Nežnej revolúcii v roku 1989, keď sa osobnosť Milana Rastislava Štefánika prestala tabuizovať, vzniklo v slovenskej divadelnej kultúre viacero inscenácií s témou Štefánikovho života. Takmer všetky tieto inscenácie boli autorskými projektmi a sú životopisnými dielami. Prvou inscenáciou bolo hudobné dielo – minimalistická opera Mareka Piačeka *Posledný let* (s podtitulom *Dvanásť pohľadov na M. R. Š.*), ktorá vznikla na základe libreta Egona Bondyho a Eleny Kmeťovej v roku 2001 v naštudovaní bratislavského Združenia pre súčasnú operu pod režijným vedením Dušana Vicena. Druhou bola hra s pesničkami Stanislava Štepku *Generál* (s podtitulom *Príbeh malého veľkého muža*), ktorú v roku 2004 uviedlo Radošinské

naivné divadlo v réžii Ondreja Špišáka. V roku 2018 bola inscenácia naštudovaná opätovne v Spišákovej réžii v spolupráci s tanečníkmi a hudobníkmi Slovenského ľudového umeleckého kolektívu pod názvom Malý veľký muž (s podtitulom alebo ako RND a SĽUK vrátili do života z pamätníka Štefánika). Treťou inscenáciou bolo multimediálne tanečné divadlo M. R. Štefánik Ondreja Šotha a Zuzany Mistríkovej, ktoré režijne pripravil Ondrej Šoth v Štátnom divadle Košice v roku 2009. Ďalšia inscenácia vznikla v roku 2017 v Divadle Andreja Bagara v Nitre v réžii Evy Borušovičovej s názvom Štefánik – slnko v zatmení.

Dramatický text Petra Pavlaca Masaryk/Štefánik vznikol pre spoločný český a slovenský projekt dvoch divadiel – Městského divadla Zlín a bratislavského Divadla Aréna pri príležitosti 100. výročia vzniku Československa. Rukopisná verzia textu má podtitul Hra v deviatich obrazoch o zakladateľoch Česko-slovenskej republiky a pozostáva z prológu nazvanom Ne-vyrovnanie a z obrazov s názvami: 1. Sediaci a kráčajúci, 2. Otec a syn, 3. Majster a učeň, 4. Filozof a astronóm, 5. ČECHO(Slovák) a (Čečo)SLOVÁK, 6. Spisovateľ a vojak, 7. Prezident a minister vojny, 8. Živý a mŕtvy a 9. Minulosť a prítomnosť. Do jeho inscenačnej verzie sa dostalo iba 8 obrazov, posledný obraz, ktorý prepájal život Masaryka a Štefánika so súčasnosťou, bol z nej vyradený. Hra má minimalistické ladenie, je komorným príbehom, ktorý prostredníctvom dvoch hlavných postáv – Milana Rastislava Štefánika a Tomáša Garrigua Masaryka – rozpráva o ich politickom, spoločenskom, vojenskom i súkromnom postoji, o myslení a cítení počas tých udalostí prvej svetovej vojny, ktoré viedli k vzniku 1. Československej republiky a ktoré boli určujúce pri kresbe ich pováh i konania. V hre ich sprevádzajú dve postavy – Žena 1 a Žena 2, ktoré stvárňujú viaceré, hlavne ženské postavy – Masarykovu manželku či dcéru Olgu, Štefánikovu lásku markízu Giulianu Benzoni, Štefánikovu opatrovateľku v nemocnici, mondénnu francúzsku dámu, československého legionára atď. Od úvodnej časti až po záverečný obraz je hra nielen vyobrazením vzťahu oboch štátnikov, ale zachytáva aj ich úvahy nad zmyslom vojen, ľudského života či prežívanie vlastných slabostí a chorôb. Peter Pavlac pri jej písaní využil veľké množstvo autentického materiálu – od Štefánikových zápiskov, ktoré si robil počas bojov na srbskom fronte, až po jeho prejav pred vojakmi na Sibíri, tiež Masarykovo memorandum V hodine jedenácte, ktoré bolo tajným materiálom účastníkov Dohody, alebo jeho filozofické state. Dialógy medzi postavami vznikli vo veľkej miere ako kombinácia textov, ktoré historické osobnosti napísali v rôznych rokoch svojho života ako verejné prejavy alebo išlo o rôzne typy súkromných dokumentov. Podstata dramatickosti dialógov spočíva v odhaľovaní zraniteľnosti, obáv alebo neočakávanej citlivosti oboch štátnikov na prebiehajúce vojnové udalosti. Masaryk napríklad vyjadril obavy o rodinu, pretože sa mu štátna moc vyhrážala, že ak odíde do zahraničia viesť odboj, tak mu to v zlom vrátia. Niektoré výstupy sa týkali aj konkrétnych postihov, ktorým bola rodina po jeho odchode vystavená. Štefánik sa divákovi napríklad zveril s tým, prečo stratil vieru v Boha a prečo považoval vojnu za hromadnú samovraždu.

V inscenačnej realizácii dramatického textu pribudli dve nemoherné postavy – Biblionauti, prostredníctvom ktorých bola základná príbehová rovina posunutá smerom do súčasnosti. Vďaka ich konaniu i vďaka scénografii sme sa ocitli v

štylizovanom priestore akéhosi múzea oboch osobností, do ktorého Biblionauti prinášali či z neho odnášali rekvizity potrebné pre realizáciu jednotlivých obrazov. Vyznačovali sa veľkou starostlivosťou o každý zbierkový predmet a na rukách mali biele rukavičky. Dianie na javisku občas nemo komentovali tým, že sa počas akcií pozreli do svojich záznamov a porovnávali informácie s tým, čo mali zaznamenané vo svojich písomnostiach. Inscenáciu uviedli a ukončili podobnou hereckou akciou – videli sme ich nazerať do hlavného hracieho priestoru spoza okna obdĺžnikového tvaru potiahnutého tylom a pripravovať sa na vstup do neho navliekaním bielych rukavičiek či ich zvliekaním pri odchode z priestoru múzea.

Zvláštny tvar samotného múzea evokoval viacero významov. Scéna bola položená na javisku Divadla Aréna[1] tak, že javiskový priestor rozdelila na priestor pre divákov a scénický priestor. Scéna mala tvar veľkého ležateho dýhovaného písmena U, ktoré bolo dlhšou stranou položené na javisko. V jeho oblúku sa nachádzalo vyššie zmienené okno. Hrlo sa na pozadí jeho dlhého, ležiaceho oblúka, ktorý pokračoval ako strecha ponad spodnú časť scény a reťazami bol ukotvený v hornej časti javiskového priestoru. Po bokoch scény boli rozmiestnené rekvizity a menšie scénické prvky ako Štefánikov hvezdársky ďalekohľad, kabáty, stôl, stoličky, maketa malého lietadla atď. Niektoré scénické prvky však boli, ako som spomínala, prinášané na scénu Biblionautami spoza výkrytov po bokoch zadnej steny. Napríklad veľké množstvo kníh s bielymi obalmi s iniciálami TGM, z ktorých vytvorili podstavec pre Masaryka ako živú sochu. Scéna vďaka reťaziam, hladkému tvaru, monolitnosti a pevnosti materiálu zboka pripomínala krídlo lietadla a bola tak aj alúziou na letecké nešťastie, pri ktorom M. R. Štefánik tragicky zahynul. O tvare scény by sa dalo uvažovať aj symbolicky – spojenie dvoch protihľých strán oblúkom predstavuje Masarykove a Štefánikove snahy o spojenie Česka a Slovenska.

Inscenácia z estetického výrazového hľadiska pracovala hlavne s faktografiou, patetickosťou a autentickosťou výrazu, t. j. striedali sa v nej rôzne štýlové roviny. Prehovory postáv mali čo najviac priblížiť základné informácie zo života Masaryka i Štefánika. Z hľadiska hereckých výrazových prostriedkov sa najviac pracovalo so psychologicko-realistickým rozkrytím prehovorov. Luděk Randár zobrazil Masaryka ako rozvážneho a pokojného štátnika, Juraj Bača pri Štefánikovi akcentoval jeho spontánnosť, priamosť a vzrušivosť. Na niektorých miestach sa v súlade s poetikou iných Pavlacových dramatických textov pracovalo aj s odcudzovacím efektom. Postavy Masaryka i Štefánika napríklad jemne ironizovali svoju ikonickosť – Luděk Randár sa snažil napodobniť postoj, ktorý má Masaryk na soche pred SNM Bratislava, na začiatku Štefánik čítal úryvky textov z knihy z roku 1929 s názvom Štefánikův memoriál, v ktorých bol obdivovaný za svoje hrdinstvo, po svojej smrti viedol Štefánik dialóg s Masarykom, v ktorom sa dozvedel, že je vlastne už mŕtvy atď.

Kostýmy či scénická hudba mali hlavne ilustratívno-dobovú a atmosférotvornú funkciu, vďaka hudbe sme sa tiež mohli ocitnúť v exotických krajinách, ktoré Štefánik navštívil, zvuky písacieho stroja, ktoré boli do nej vložené, nás premiestňovali do

prostredia kancelárie Masaryka a pod. Masarykovi patrila aj jediná pieseň inscenácie, ktorej základom je jeho citát: „Láska je klec, v ktorej umiera se za šťastím.“ Štefánik bol najčastejšie oblečený do leteckej kombinézy, keď bol v nemocnici po zraneniach v boji, mal na sebe iba jej spodný odev – spodky. Kostýmy ženských postáv imitovali odev vtedajšej doby. Postava T. G. Masaryka mala v kostýmovaní najväčšie zmeny, každý kostým však, podobne ako ostatné, vychádzal z dobových odevov a typu oblečenia, ktoré je pri jeho osobe známe, t. j. ikonické, ako napríklad jazdecký oblek s čižmami s vysokými sárkami s typickou šiltovkou. Patrila k nemu aj šedivá zašpicatená briadka s fúzami.

Inscenácia priniesla ešte jeden veľmi hodnotný aspekt: vďaka nej si budú môcť bratislavskí a zlínski diváci vychutnávať na jednom javisku typické české a typické slovenské dobré herectvo. V českom však dominovala zameranosť na vecnosť, vďaka ktorému sa inscenácia dostávala do polohy nostalgicko-patetickej a v slovenskom dominovala emocionalita. Jej využitím sa osudy postáv stávali divácki príťažlivejšími a živšími.